

TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU POLİTİKASINA YÖNELİK SÜREKLİLİĞİN

I. KÖRFEZ SAVAŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Hakan ARIDEMİR†

Anıl ACAR‡

Öz

Türkiye, kuruluşundan Körfez Krizi'ne kadar geçen sürede Ortadoğu'da mevcut statükonun korunması ve denge politikası izlemiştir. Körfez Krizi'nin patlak vermesinin ardından politikada değişikliğe gidilmiştir. Uygulanan yeni politikanın sonucunda Türkiye, Orta Doğu'da yaşanan sorunlarla ve kargaşa ortamıyla karşı karşıya kalmıştır. 17 Ocak 1991 tarihinde Körfez Krizi'nin Körfez Savaşı'na dönüşmesi ile birlikte Türkiye, aktif olarak savaşta yer almasa da, Irak'ın yenilgisinin ardından 36. paralelin uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ile Kuzey Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye sığınmasının ardından mülteci sorunu ile karşılaşmıştır. Kuzey Irak'ta güvenli bölgenin oluşturulması sonucunda Kürt sığınmacılar hızla bölgeye geri dönmüştür. Ancak Kuzey Irak'ta meydana gelen otorite boşluğu nedeni ile PKK terör örgütü bölgeye yerleşmiştir. Ardından Türkiye 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'a askeri operasyonlar düzenlemiş ve bölgede yaşanan mülteci krizinin hemen ardından terör sorunu ile de mücadele etmek durumunda kalmıştır. Sonuçta Türk dış politikası yapıcıları, bölgenin yeniden şekillenmesi sürecinde aktif olarak yer almak isteseler de Kuzey Irak'taki kargaşa ortamının Türkiye'ye sıçramasına engel olunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Orta Doğu, Kuzey Irak, Körfez Savaşı, Mülteci.

TURKEY'S CONTINUITY TO THE MIDDLE EAST POLICY EVALUATED IN THE CONTEXT OF THE GULF WAR

Abstract

Turkey followed the status quo and balance policy in the Middle East since its foundation until the Gulf Crisis. Turkey's approach changed following the outbreak of Gulf crisis. Turkey encountered problems and faced chaos in the Middle East as a consequence of the new approach of policy. After the crisis turned into the Gulf war, the defeat of Iraq, and the consecutive declaration of no fly zone in the 36th parallel zone Turkey, faced refugee crises of Northern Iraqi Kurds, although Turkey was not an active part of the war. Although Kurdish asylum seekers quickly returned to the region as a result of the establishment of a safe zone in the Northern Iraq, PKK terrorist organization settled in the region by exploiting the authority gap in the Northern Iraq. Then, in 1990s Turkey carried out military operations in the Northern Iraq and immediately after the refugee crisis in the region, Turkey had to fight terrorism there. As a result, Turkish foreign policy makers could not prevent the spread of the chaotic situation into Turkey although they were willing to actively engage with the redesign of the region.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Middle East, Northern Iraq, Gulf War, Refugee.

GİRİŞ

Türkiye, Orta Doğu bölgesine yönelik olarak izlediği dış politikada genellikle Araplar arası sorunlara müdahil olmamıştır. Ancak jeopolitik konumu gereği bölge ülkeleri ile olan

* Bu çalışma, 19-21 Ekim 2017 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen III. Afro-Avrasya Araştırmaları Kongresi'nde aynı başlıkla sunulmuş olan bildirinin makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

†Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hakanaridemir@gmail.com

‡ nilacar3706@gmail.com

ilişkilerine de önem vermiştir. Bunun yanında bölge ülkelerinin iç işleri ile ilgili sorunlarda her zaman yapıcı ve uzlaştırıcı bir tavır sergilemiştir. Dış politikada sergilenen bu tutum, Orta Doğu coğrafyasında yaşanan etnik, mezhepsel ve siyasi krizlerden Türkiye'nin etkilenmesini engellemiştir. Böylece Türkiye bölgeye yönelik geleneksel ve denge politikası izlemiş ve bu tutumu I. Körfez Savaşı'na kadar devam etmiştir.

1. 1923-1939 ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU BÖLGESİNE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluşunun ardından dış politikada özellikle iki savaş arası dönemde denge politikasını gözeterek hareket etmiştir. Genç Cumhuriyet bu çerçevede ilk olarak dış görelî özerklik kazanan ülkeler arasında kendisine yer bulmuştur. İkinci olarak, revizyonist ve statükocu ülkeler arasında yaşanan çatışmada her iki taraf da Türkiye'nin jeostratejik öneminin farkına varmış ve Türkiye ile yakınlaşmaya çalışmışlardır. Üçüncü olarak ise Rusya 1917 Bolşevik devriminin ardından kendi içinde toparlanmaya gitmiş ve Türkiye açısından bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Türkiye bu üç önemli argümanı, Osmanlı Devleti'nden miras kalan ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ustalığı ve realist düşünce yapısı ile birleşen denge politikası sayesinde çok iyi değerlendirmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 242).

Bu bağlamda Türkiye, dış politikada Atatürk'ün 'yurtta barış dünyada barış' ilkesi çerçevesinde hareket etmiştir. Bu perspektifle özellikle Lozan Barış Antlaşması'nın ardından Batı'da ve Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelerle iyi ilişkiler kurulmuştur. Ayrıca yaşanan sorunlar da titizlikle uygulanan diplomasi yöntemiyle çözüme kavuşturulmuştur.

1.1. Musul Sorunu

Türkiye iki savaş arası dönemde Orta Doğu bölgesinde Lozan Barış Antlaşması'nda çözülemeyen iki temel konu olan Musul meselesi ve Hatay sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Özellikle Musul meselesi sırasında İngilizlerin gizlice organize ettikleri Nasturi ve Kürt ayaklanmaları Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. 1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait ayaklanması, Musul üzerine yürümeye hazırlanan Türk ordusunun büyük bir kısmını ayaklanmayı bastırmakla uğraşmasına neden olmuştur. Musul'un kaybedilmesindeki en büyük faktör bu isyanlar yüzünden meydana gelmiştir (Yılmaz, 2011: 135). Sonuçta Türkiye, İngiltere ile 5 Haziran 1926'da Ankara Antlaşmasını imzalamış ve Musul üzerindeki haklarından vazgeçmek durumunda kalmıştır (Silleli, 2005: 67).

Bu antlaşmaya göre; Irak Hükümeti, Musul üzerindeki haklarından feragat ettiği takdirde Türkiye'ye 25 yıl süre ile petrolden elde edeceği gelirin yüzde 10'unu vermeyi kabul etmiştir (Yılmaz, 2011: 136). Ayrıca antlaşmanın 14. maddesine göre Irak Hükümeti, Türkiye'nin bu hakkını paraya çevirmek istemesi durumunda otuz gün içinde beş yüz bin İngiliz sterlini tutarında bir tazminat ödemekle yükümlü kılınmıştır (Silleli, 2005: 66). Türkiye, İngiltere ve Irak Hükümetleri tarafından, "Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşması" adı altında Ankara'da imzalanan antlaşma 7 Haziran 1926 tarihinde onaylanmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur (Yılmaz, 2011: 136). Ayrıca, 1932 yılında bağımsız Irak Krallığı ile gerçekleştirilen protokolde, bu konu yeniden imza altına alınmıştır (Silleli, 2005: 66).

1.2. Sadabad Paktı

Türkiye'nin hazırlanmasında başrol oynadığı, İran, Irak ve Afganistan'ın içerisinde yer aldığı Sadabad Paktı, adından anlaşıldığı gibi bir askeri ittifak antlaşması değil, gerçekte bir saldırmazlık ve dostluk antlaşmasıdır. Bu paktın imzalanmasında iki önemli neden bulunmaktadır. İlki sınır sorunlarını kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturmak, ikincisi ise pakta imza atan devletlerin bağımsızlık ve egemenliklerini vurgulama isteğidir (Oran ve diğerleri, 2008a: 365-366).

2 Ekim 1935'te Cenevre'de bir araya gelen İran, Irak ve Türkiye arasında antlaşma parafe edilmiştir. Daha sonra Afganistan'a da bir davet yollanmış ve Afganistan'da bu davete uyarak pakta katılmıştır. Ancak imza için yaklaşık iki yıl beklenilmiştir. Çünkü Irak pakta imza atmaktan kaçınmıştır. Bu durumun Irak açısından iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlki Irak ile İran arasında yaşanan Şattularap sorunu çözüme kavuşmamıştır. İkincisi ise Irak, pakta katılan ülkeler arasında tek Arap ülkesi olarak yer almaktan çekinmiştir. Ancak yapılan görüşmelerin ardından 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Sadabad sarayında dört ülkenin dış işleri bakanları Sadabad Paktı'nı imzalamışlardır. Ardından 25 Haziran 1938'de paktın onay işlemlerinin tamamlanmasının ardından antlaşma yürürlüğe girmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 367-368). Böylece bu dört ülke Orta Doğu coğrafyasında çatışma ve gerilimden uzak olduklarını ve kendi aralarında saldırmazlık ve dostluk ilişkisi çerçevesinde hareket edeceklerini de göstermişlerdir.

1.3. Hatay Sorunu

Hatay sorununun başlangıcından itibaren Mustafa Kemal Atatürk; 'Hatay benim şahsi meselemdir' (Oran ve diğerleri, 2008a: 287).diyerek bir anlamda kendisi ve Türk dış politikası açısından Hatay'ın önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda dış politikada Türkiye, Hatay'ın anavatana katılması için büyük bir çaba sarf etmiştir.

Bu çabalar sonuç vermiş ve 9 Eylül 1936'da Suriye ve Fransa tarafından imzalanan Suriye'deki manda yönetimini sona erdiren ön anlaşmanın hemen ardından, 26 Eylül 1936'da Milletler Cemiyeti'nde konuşma yapan Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Fransa'nın Suriye ile yapmış olduğu anlaşmanın bir benzerini Hatay halkı ile de yapmasını istemiştir. Sancak(Hatay) halkının, Suriyeliler gibi kendi işlerini kendilerinin görmesine imkân sağlanmasını talep etmiştir. Fransa ise bu durumun Suriye topraklarının parçalanması anlamına geleceğini, ayrıca böyle bir durumun manda sözleşmesi ile yasaklanmış olduğunu bildirmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 283).Yaşanan bu gelişmenin hemen ardından Türkiye, Sancak'ı Suriye'ye bırakmamak konusundaki kararlılığını 9 Ekim 1936'da Fransa'ya verdiği bir nota ile göstermiştir. Fransa'dan Suriye ve Lübnan'a tanınan bağımsızlığın ayrı bir bölge olan İskenderun Sancağına da verilmesini istemiştir (Topal, 2009: 15).

Türkiye ve Fransa bu konuda anlaşamayacaklarını anlayınca konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürme kararı aldılar. Ardından Milletler Cemiyeti İsveçli Sandler'i raportörlüğe atamış ve Sancak'a üç gözlemci gönderilmesine karar vermiştir. 27 Ocak 1937'de Sandler'in Milletler Cemiyeti'ne sunmuş olduğu rapor oy birliği ile kabul edilmiştir. Sunulan bu raporda, Sancak ayrı bir varlık olarak kabul edilecek iç işlerinde bağımsız olacak dış işlerinde ise Suriye tarafından yönetilecekti. Ayrıca resmi dilinin de Türkçe olmasına karar verilmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 283-284). Bunların dışında rapor pek çok maddeden oluşmaktaydı. Bu gelişmelerin ardından Hatay'da Milletler Cemiyeti seçim komitesi çalışmalarına başlamıştır.

Ancak Hatay'da çalışan Milletler Cemiyeti seçim komitesinin Ankara'ya haber vermeden seçim yönetmeliği hazırlaması ve Milletler Cemiyeti Konseyi'ne göndermesi üzerine sert tepki gösteren Türkiye, 29 Aralık 1937'de, 1930 tarihli Türk-Fransız Dostluk Antlaşmasını feshetmiştir. Ardından 29 Mayıs 1938'de Atatürk rahatsızlığının giderek artmasına rağmen güneye ordu denetleme gezisine çıkarak, Mersin ve Adana'ya gitmiştir. Ayrıca Türkiye güney sınırına otuz bin kişilik askeri kuvvet yerleştirmiştir. Türkiye'nin Hatay konusundaki kararlı tutumu sonuç vermiş ve revizyonist ülkeler Avrupa'daki koşulları da göz önüne alarak geri adım atmışlardır. Sonuçta Türkiye ve Fransa'nın Milletler Cemiyeti'ne 20 Haziran 1938'deki ortak başvurusunun ardından Seçim Komitesi 29 Haziran 1938'de Hatay'dan ayrılmıştır. Böylece, seçim uluslararası denetimden çıkarılmıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 288). Seçimin uluslararası denetimden çıkmasının ardından 24 Ağustos 1938'de gerçekleştirilen seçimler sonucunda 40 milletvekilinden oluşan Meclis'te 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap ve 2 Rum Ortodoks üye yer almıştır. 2 Eylül 1938'de Meclis açılışında milletvekillerinin tamamı Türkçe yemin etmiştir. Ardından Tayfur Sökmen devlet başkanı seçilmiştir. Uluslararası kamuoyunda o güne kadar Sancak adı ile kabul edilen devletin adı Hatay olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Türk bayrağına çok benzeyen bir bayrak, Hatay bayrağı olarak kabul edilmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 289). Böylece Hatay'ın anavatana katılması durumu net bir şekilde belirmiştir.

Sonuç olarak, 29 Haziran 1939'da bir araya gelen Hatay Meclisi oy birliği ile Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Türkiye 7 Temmuz 1939'da bir kanunla Hatay ilini kurmuş ve böylece katılma işlemi tamamlanmıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 291). 1923-1939 yılları arasında Türk dış politikasının Orta Doğu'ya yönelik iki temel sorunu Musul ve Hatay meselelerinden oluşmuştur. Temelde bu iki sorunun da benzer özellikleri bulunmaktadır. Her iki konuda Misak-ı Milli'de yer almasına rağmen Lozan Barış Antlaşması'nda geri adım atılmış ve daha sonra her iki konu da tekrar gündeme gelmiştir. Yine bu iki konu Milletler Cemiyeti'nde görüşülmüş, her ikisinde de doğrudan kuvvet kullanılmamış, sınıra asker sevkiyatı yapmakla yetinilmiştir. Musul konusunda diplomatik olarak çok çaba sarf edilse de geri alınamamış ancak Hatay'ın anavatana katılması sağlanmıştır. Bu dönemde Türkiye, dış politikada Musul ve Hatay konularında her aşamada diplomatik görüşmeleri sürdürmüş, Milletler Cemiyeti kararlarına uygun davranmış, gerektiği zaman alınan kararları kendi lehine değiştirebildiğini göstermiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 291-292). Ayrıca iki savaş arası dönemde Orta Doğu'da Türk-Arap ilişkilerinde ciddi anlamda bir bozulma yaşanmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün emperyalizme karşı ortak hareket etme fikri 1937 yılında kurulan Sadabad Paketi ile net bir şekilde görülmüştür (Sander, 2013: 228).

2. 1939-1945 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısı ile başlamıştır. Bu olayın ardından 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı savaş ilan etmiştir (Sander, 2009: 124). İkinci Dünya Savaşı başladığında daha önceki savaşların engin tecrübelerini yaşamış olan İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olarak ülkenin yönetimini üstlenmiştir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki dış politikası ise şu unsurlardan meydana gelmiştir: Savaşa katılmamak, toprak bütünlüğünü korumak, işgale uğramamak, savaş sırasında tarafsız kalmak, savaşan ülkeler arasında denge politikası uygulamak (Kayra, 2013: 29). Türkiye, bu dönemde olağan üstü ortamda oluşan dengeleri ve çelişkileri ustaca

kullanarak ulusal çıkar kavramını net bir şekilde uygulamış ve ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Bu politikanın uygulanmasında ve başarıya ulaşmasında en büyük pay şüphesiz, ihtiyat ve dengeler ustası olan İsmet İnönü'ye aittir. Dört yanı ateşle çevrili olan Türkiye bu dönemde, diğer bütün dönemlerin aksine, çeşitli devletlerle ilişkiler yürütmemiş, deyim yerindeyse savaşa ilişkiler yürütmüştür. Gerek iç gerekse dış politikada o dönemde savaşın seyrine göre hareket etmiştir. Bu dönemde üst düzey devlet adamları, eğilimleri ve ideolojileri ne olursa olsun, Türk dış politikasının o dönemdeki temel amaç stratejisi haline gelen savaşa girmemeyi ve aktif tarafsızlık politikasını sürdürmeyi, hiçbir zaman ihmal etmemişlerdir (Oran ve diğerleri, 2008a: 398).

3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ORTA DOĞU'DA İZLENEN TÜRK DIŞ POLİTİKASI

3.1. 1945-1960 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin hemen ardından Türkiye, savaş boyunca izlemiş olduğu savaş dışı kalma politikasının bir sonucu olarak büyük bir yalnızlık içine girmiştir. Bu dönemde 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini'ne kadar Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den istekleri ABD ve İngiltere tarafından anlayışla karşılanmıştır. Kuzeyinden tehdit alan Türkiye, güvenlik endişelerini gidermek ve güney sınırlarından tedirgin olmamak için öncelikle bağımsızlıklarını yeni kazananlar olmak üzere Arap ülkeleri ile ilişkilerini yakınlaştırmaya başlamıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 616). Ancak 1948 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Arap ülkelere yönelik politikasında değişiklik yaşanmıştır. Truman Doktrini ile Soğuk Savaş'ın resmen başlamasının hemen ardında Batı ile yakınlaşan Türkiye, Arap ülkelerinden uzaklaşmıştır. Orta Doğu'da Türkiye'nin Batı yörüngesinde bir dış politika yürüteceği Filistin sorunda ortaya çıkmıştır. 14 Mayıs 1948'de Filistin'de bir İsrail devleti kurulmuştur. Ardından Türkiye, 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanımıştır. Böylece Türkiye, İsrail'i resmen tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Bu olayın ardından Arap ülkelerinden sert tepkiler almıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 617). Türkiye'nin bu dönemde uygulamak istediği dış politika, Arap devletleri ile ilişkileri bozmadan Batı dünyasının yanında ve giderek de içinde yer almaktır. Ancak Türkiye, Batı dünyası ile yakınlaştıkça Arap ülkeleri ile ilişkileri bozulmuştur (Sönmezoğlu, 2006: 96). 1953'de Eisenhower'ın iktidara gelmesiyle birlikte ABD, Orta Doğu'da izlemiş olduğu politikayı tekrar gözden geçirmek istemiştir. ABD'deki yeni yönetim, uluslararası ortamın değişmesi ile Orta Doğu politikasında değişikliğe gitmiştir. ABD'nin yeni Orta Doğu politikası Türkiye'ye beklediği fırsatı sunmuştur. Demokrat Parti Hükümeti, oluşan yeni koşullarda coğrafi konumunu, Batı ile iyi giden ilişkilerini, Orta Doğu ile olan tarihsel bağlarını öne çıkararak Batı savunması için vazgeçilmez olduğunu gösterme fırsatı yakalamıştır. Ancak Orta Doğu savunması liderliğini üstlenen ve bunun için bölge ülkesi olmasının avantajlarını kullanması gereken Türkiye, 1954 yılından sonra izlediği dış politika ile Arap ülkelerinin önemli bir kısmı ile yollarını ayırmıştır. Bu dönemde Mısır ile ilişkilerde de bozulma yaşanmıştır. Bu bozulmanın ana nedeni siyasal liderlik mücadelesinden kaynaklanmıştır. Orta Doğu bölgesindeki ülkeler o dönemde ikiye ayrılmışlardı: Batı ile işbirliği içinde olan ülkelerin liderliğini Türkiye, Batı'ya karşı siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarını korumaya çalışan ülkelerin liderliğini ise Mısır yapmıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 620-621). O dönemde Türkiye, bölge ülkelerinden gelen tepkilere rağmen ABD ve İngiltere'nin desteğini alarak Irak'la 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta,

Karşılıklı İşbirliği Antlaşması'nı (Bağdat Paketi'nin) imzalamıştır. Ardından İngiltere, 4 Nisan 1955'te Bağdat Paketi'ne katılmıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 623-624). Daha sonra Pakistan 23 Eylül 1955'te, İran ise 3 Kasım 1955'te Bağdat Paketine katılmıştır (Oran ve diğerleri, 2008a: 625). Böylece kuzey kuşağı ülkeleri, Batı yanlısı bir pakt içerisinde yer almışlardır (Sönmezoğlu, 2006: 101).

Bağdat Paketi'nin imzalanmasının ardından Türkiye, pakta Arap ülkelerinin katılmasını sağlayabilmek için diplomatik girişimlerde bulunsa da, olumlu sonuç alamamıştır. Bağdat Paketi'nin imzalanmasından sonra Mısır ve Suriye Arap Birliği Savunma Paketi'nin yerine geçecek ve Irak'ı dışarda tutacak yeni bir siyasal, ekonomik, askeri anlaşma yapılmasını kararlaştırmışlardır (Oran ve diğerleri, 2008a: 625). Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinin ardından 29 Ekim 1956'da İsrail, ertesi gün ise İngiltere ve Fransa kuvvetleri, Mısır'a saldırı düzenlemiştir. Bu olayın ardından Türk kamuoyunda İsrail'e yönelik eleştirilerin artması, diğer taraftan da Arap dünyasının tepkilerini dikkate alan Türkiye, Tel Aviv'deki büyükelçisini geri çekme kararı almıştır. Türkiye, dış politikadaki bu tutumu ile bölgedeki Arap ülkelerinin özellikle de Mısır'ın Türkiye karşıtı söylemlerinin önünü almak istemiştir. Ancak Türkiye'nin, İsrail'le her alanda iyi olan ilişkilerini riske etmesine rağmen, Mısır'ın Türkiye aleyhinde yapmış olduğu demeçlerde bir azalmanın olmaması üzerine, İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini tamamen kesmemiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 646). Kısacası Süveyş bunalımı kötüye giden Türk-Arap ilişkilerinin daha da bozulmasına neden olmuştur (Küçükvatan, 2011: 79).

Süveyş bunalımının hemen ardından ABD, Bağdat Paketi'ne katılan ülkelerle yakınlaşmış, Sovyetler Birliği ise başta Mısır ve Suriye olmak üzere Batı'nın bölgedeki etkinliğinin artmasına karşı çıkan Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Ardından Suriye, ülkesinde rejimi değiştirmeye çalıştıkları iddiası ile ABD'li üç diplomatı sınır dışı etmiştir. Bu olayın ardından ABD ise sert tepki vererek Suriye büyükelçisini istenmeyen kişi ilan etmiştir (Oran ve diğerleri, 2008a: 630). Suriye bunalımı ile 1955'ten itibaren Türkiye'ye yaptığı ekonomik yardımları azaltan ve koşula bağlayan ABD, bölgedeki durumun giderek bozulduğunu ve Türkiye'nin Orta Doğu'da oynadığı rolün önemini yeniden görmüştür. Ayrıca, o dönemde yaşanan Suriye bunalımı sonucunda Türkiye ve diğer Arap ülkelerinin ilişkilerinin biraz daha bozulduğu da görülmüştür (Oran ve diğerleri, 2008a: 632).

3.2. 1960-1980 Dönemi

1960'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin Orta Doğu politikasında dikkat çekici eğilimler görülmeye başlamıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye, ABD'ye İsrail'e yardım etmesi için Türkiye'de bulunan üsleri kullanılmayacağını bildirmiştir. Türkiye'nin önceki dönemlerde hiç sergilemediği bu tutum, Arap devletleri tarafından olumlu karşılanmıştır (Sander, 2013: 235). Ancak savaşın başlamasından bir hafta sonra İsrail savaşı kazanmıştır. Altı gün savaşının sonunda İsrail, Gazze Şeridi ile Sina Yarımadası'nın tamamını, Şeria Akarsuyunun Batı yakasını, Kudüs şehrini ve savaştan önce Suriye'nin elinde olan stratejik Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir (Sander, 2009: 536).

Türkiye, savaş sonrasında Arap ülkeleri ile İsrail arasında meydana gelen tüm silahlı çatışmalarda İsrail'i protesto etmiş ve Araplardan yana tavrını sürdürmüştür. 1967 savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler Türkiye-İsrail ilişkilerinde durgunlaşma yaşanmasına neden olsa da iki ülkenin birbirlerine karşı izledikleri politikalarda radikal bir değişiklik yaşanmamıştır. Türkiye genel olarak Araplara destek vermiş, Birleşmiş Milletlerde İsrail'i

kınayan kararlara imza atmış ancak maslahatgüzar seviyesindeki diplomatik ilişkilerini keme yoluna gitmemiştir. 1967 savaşının Türk dış politikasına getirdiği yenilik ise; Türkiye, Arap Orta Doğu'suna bakışında yaşanan değişiklikleri ilk kez tüm yönleri ile sergileyebilme imkanını yakalamıştır. Bu bağlamda 1967 savaşı Türkiye-İsrail ilişkilerinin kötü bir döneme girmesinden çok Türk-Arap ilişkilerinin yükselişe geçtiği bir dönemin başlangıcı olmuştur (Oran ve diğerleri, 2008a: 798).

1973 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşı 16 gün sürmüştür. Savaşın ilk bölümünde başarılı olan Mısır ve Suriye, yaptıkları stratejik hatalar ve İsrail'in hazırlıklı olması sebebiyle bu başarılarını sürdürememiştir. İsrail'in karşı saldırısı sonucunda, Suriye'den altı yüz kilometre kare Mısır'dan ise bin beş yüz kilometre kare toprak, savaş bitiminde İsrail'in eline geçmiştir (Türkman, 2007: 282). Türkiye, 1967 savaşında olduğu gibi tarafsızlığını ilan etmiş ancak uygulamada ise Arap devletlerinin yanında yer almıştır. Bu durumun en net göstergesi ise savaşa katılan Arap devletlerine askeri malzeme taşıyan Sovyetler Birliği uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına müsaade edilmiş, ancak İsrail'e yardım etmek isteyen ABD'nin, İncirlik üssünü kullanmasına izin verilmemiştir. Bu bağlamda savaş esnasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler, zaten durgunluk içinde olan Türkiye-İsrail ilişkilerini daha da soğutmuştur (Oran ve diğerleri, 2008a: 799).

3.3. 1980-1990 Dönemi Olayları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları

3.3.1. İran-İrak Savaşı

İran-İrak Savaşı toplamda sekiz yıl sürmüştür. 22 Eylül 1980'de başlayan savaş Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 598 sayılı kararı ilk olarak 17 Temmuz 1988'de Irak'ın, daha sonra da 18 Temmuz 1988'de İran'ın kabul etmesinin ardından 20 Ağustos 1988'de ateşkesin yürürlüğe girmesi ile savaş sona ermiştir (Armaoğlu, 2005: 872). Bu dönemde Orta Doğu'da yaşanan en büyük kriz, İran-İrak Savaşı olmuştur. Savaş nedeni ile yaşanan gerilim bölge ülkelerini de etkilemiştir. Türkiye'de ise İran-İrak Savaşı başlamadan on gün önce iktidarı ele geçiren 12 Eylül yönetimi savaş başlar başlamaz Türkiye'nin tarafsızlığını ilan etmiştir. Bu durum Turgut Özal hükümetleri döneminde de devam etmiştir (Oran ve diğerleri, 2008b: 130-131). Bu dönemde Orta Doğu'da Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yaşamış olduğu sorun; Kürt sorunu ve su sorunundan oluşmaktadır. Bölgedeki kargaşa ortamından ve askeri boşluktan yararlanan Kuzey Iraklı Kürtler, Irak'ın kuzeyinde inisiyatifi ele geçirmiştir. Kuzey Irak'taki askeri boşluktan PKK terör örgütü de yararlanmış ve avantajlı bir konuma geçmiştir. Ayrıca savaş esnasında özellikle İran'ın etkili olduğu dönemde İran askerlerinin Kuzey Irak'ta denetimi ele alması ile birlikte, Kerkük-Yumurタルık boru hattının güvenliği ve Türkiye-İrak arasında karayolu ile yapılan ticaretin güvenliği konuları Türkiye'de endişe yaratmıştır (Sönmezoğlu, 2006: 443).

İran-İrak Savaşı'nın ardından Irak birlikleri yönünü kuzeye çevirmiş ve savaş esnasında İran ile işbirliği yapan ve Irak'a karşı ayaklanma içerisinde olan Kürtlere yönelik askeri hareket başlatmıştır. Bu olay sırasında Irak ordusundan kaçan Kürtler, Türkiye sınırına yığılmıştır. Türkiye ise sınırı açık açmama konusunda çoğu kez kararsızlık yaşamıştır. Ankara, Irak sınırını açması halinde ekonomik olarak üstesinden gelemeyeceği bir yük alacağını düşünmüş, ayrıca sınırdan geçecek olan Kürtlerin arasına PKK terör örgütü unsurlarının da sızmasından endişe duymuştur. Ancak sınırı kapalı tuttuğu zamanda Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu yapmış bir ülke olarak, Batılı devletlerden ve kamuoyundan insani yardım için sınırın açılması baskısı ile karşılaşmıştır. Bu baskılar altında sınırın Kürt sığınmacılara zaman

zaman açılması durumu Bağdat yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Irak, 1984 yılında imzalanan ve taraflara sıcak takip hakkı veren anlaşmayı feshetmiştir (Sönmezoğlu, 2006: 444). Bu olayın ardından Türkiye, bölgeye yönelik dış politikada önceliği arasında yer alan güvenlik konularını daha da artırmıştır.

3.3.2. I. Körfez Savaşı ve Sonrasında Uygulanan Türk Dış Politikası

Irak'ın Kuveyt'i işgali ve sonrasında yaşanan Körfez Savaşı, Orta Doğu bölgesinde ciddi kırılmalara neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası ABD, bölgeye müdahil olmuş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Irak'a karşı siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımların çıkmasına da öncülük etmiştir. Türkiye ise bu konuda Batı ile uyumlu hareket etmiş ve BM'den çıkan tüm kararlara harfiyen uymuştur.

İran-İrak Savaşı'nın ardından iki ülke de ciddi kayıplar vermiştir. Ayrıca ekonomik anlamda Saddam Hüseyin yönetimi savaş sonunda seksen milyar dolar gibi önemli bir ekonomik kayıp yaşamıştır (Hook ve diğerleri, 2014: 213). Böylece Irak, bu savaşın ardından gözünü tekrardan Kuveyt'e çevirmiştir (<http://www.tuicakademi.org/ikorfez-savasi1991/>, 23.09.2017). 2 Ağustos 1990'da Irak yönetimi, Kuveyt'in tarihsel olarak Irak'ın bir parçası olduğunu, bunun yanında kaçak olarak Irak petrolünü çıkardığı gerekçelerine dayanarak bu ülkeyi işgal etmiştir (Sander, 2009: 569). İşgalin hemen ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri bir araya gelmiş ve 660 sayılı kararı alarak işgali kınamıştır (Efegil, 2002: 177). Türkiye, işgalin hemen ardından Irak'ın Kuveyt'i derhal boşaltmasını isteyen kararını açıklamıştır. Bu kararın ardından Irak Dışişleri Bakanı Taha Yasin Ramazan Türkiye'den destek almak için Ankara'ya gelmiştir. İran-İrak Savaşı'nda tarafsızlığını ilan eden Türkiye, bu kez Irak'ın beklentisinin aksine Bağdat yönetiminin karşısında yer almıştır (Silleli, 2005: 176).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Batı açısından stratejik önemini kalmadığını düşünen Türkiye'nin endişeleri, Irak'ın Kuveyt'i işgali ile birlikte sona ermiştir. Körfez Krizi sırasında Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, bu fırsatın çok iyi kullanılması gerektiğini ve aktif bir dış politika uygulamanın doğru olacağını düşünmüştür (Oran ve diğerleri, 2008b: 551). Kısacası Turgut Özal, Körfez Krizi sırasında dış politikanın uygulanmasını doğrudan üstlenmiş ve bunu yaparken de Dışişleri Bakanlığı, Meclis, TSK hatta hükümeti bile atlayarak hareket etmiştir. Ayrıca kamuoyunda yaratmış olduğu telefon diplomasisi imajı ile ABD Başkanı Bush'un politikalarını etkilediği görüntüsünü vermiştir (Oran ve diğerleri, 2008b: 254). Turgut Özal bu dönemde aktif bir dış politika izlemekle yetinmeyip Musul-Kerkük'le ilgili bazı planlarının olduğu izlenimini de yaratmıştır. Hem daha aktif davranılması gerektiğini söylemesi hem de olası bir savaşta bölgeye asker gönderilmesini istemesi, hem de Özal'a yakın kişilerin o dönemde Musul-Kerkük ile ilgili bazı planlardan söz etmeleri Özal'ın kafasında buraya girilmesini istediği izlenimini yaratmıştır. Turgut Özal, dönemin Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay ile yaptığı görüşmelerde askerinin sınır ötesi bir hareket için hazır durumda olmasını istemiştir. Ayrıca Musul ve Kerkük'ün Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun akademik ve bürokratik değil hızlı ve pratik bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Turgut Özal bu dönemde Saddam Hüseyin'in devrileceğini, bölgede haritanın yeniden çizileceğini, Türkiye'nin dış politikada aktif davranması halinde kazançlı çıkabileceğini söylemiştir (Oran ve diğerleri, 2008b: 256).

Türkiye o dönemde Turgut Özal liderliğinde bölgeye yönelik aktif bir dış politika izlemiştir. Orta Doğu'da Türkiye'nin kuruluşundan itibaren dengeleri gözeterek hareket ettiği düşünülürse Özal'ın izlemek istediği dış politika Hükümet, Dışişleri Bakanlığı ve TSK

tarafından kabul görmemiştir. Öte yandan, ABD'nin amacı Irak'ın Kuveyt'ten kesin bir şekilde çıkartılmasıydı. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990'da tarihi 678 sayılı kararı alarak Irak'ın Kuveyt'ten çıkması için 15 Ocak 1991 tarihine kadar süre tanımıştır. Aksi halde Irak'a yönelik kuvvet kullanılacağı bildirilmiştir (Sönmezoğlu, 2006: 542). Ancak BM güvenlik Konseyi'nin almış olduğu tüm yaptırımlara rağmen Körfez Krizi'nin Körfez Savaşı'na dönüşmesi engellenememiştir. 17 Ocak 1991 Perşembe günü sabaha karşı Körfez Savaşı başlamıştır (Cevizoğlu, 1991: 1). Suudi Arabistan'daki üslerinden kalkan ABD savaş uçakları Irak'ı vurmaya başlamıştır (Hürriyet, 17.01.1991). Düzenlenen ilk hava saldırısından hemen sonra ABD'nin Beyaz Saray sözcüsü Marlin Fitzwater bir açıklama yaparak Kuveyt'in kurtuluş hareketinin başladığını ve bu operasyona Çöl Fırtınası isminin verildiğini açıklamıştır (Cumhuriyet, 17.01.1991). Ayrıca Beyaz Saray, Bağdat'a hava saldırısı düzenleyen uçakların, Suudi Arabistan'dan kalktığını, yapılan bu ilk hava saldırısında Türkiye'den herhangi bir uçağın saldırıya katılmadığını bildirmiştir (Tercüman, 17.01.1991). 17 Ocak 1991'de başlayan geniş çaplı hava saldırısı Irak ordusunu gizlenmek için kaçmaya sevk etmiştir. Müttefik hava kuvvetlerinin yüz bin sortiden fazla uçarak gerçekleştirmiş olduğu hava saldırısında cephe hattından başlayarak Bağdat'a kadar uzanan Irak hedefleri yok edilmiştir. Bu saldırı Irak birliklerini ya öldürmüştü ya da onları çölde mahsur bırakmıştır (Hook ve diğerleri, 2014: 216). 24 Şubat 1991'de başlayan kara hareketinde Irak ordusu herhangi bir karşı saldırı gerçekleştiremeden 25 Şubattan itibaren Kuveyt'ten çekilmeye başlamıştır (Bodur, 2013: 870). Genellikle Arap ülkelerinden oluşan ilk dalga kurtuluş orduları Kuveyt'e girmiştir. Böylece Körfez Savaşı toplamda kırk üç gün sürmüştür (Hook ve diğerleri, 2014: 216). ABD Başkanı Bush, 28 Şubat 1991'de Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarıldığını açıklamıştır. Ardından 2 Mart 1991'de BM Güvenlik Konseyi 686 sayılı ateşkes kararını kabul etmiştir (Bodur, 2013: 870).

Irak ordusunun I. Körfez Savaşı'nda yenilmesinin hemen ardından Güney Irak'ta Şiiler Bağdat yönetimine karşı ayaklanma başlatmıştır. Şiilerin başlattığı bu ayaklanma Kuzey Irak'taki Kürt bölgelerini de hareketlendirmiş ve 2 Mart 1991'de Kürt ayaklanması Süleymaniye'de başlamıştır. Bağdat yönetimine bağlı Caş (Sıpa) diye adlandırılan Kürt aşiretlerinin de yer aldığı bu isyanda Kerkük, Erbil ve Dohuk isyancıların kontrolüne geçmiştir. Irak ordusu Musul'u güçlükle koruyabilmiştir. Irak birlikleri, Koalisyon güçlerinin savaş uçağı kullanılmasını yasaklaması nedeniyle Kürt isyanını bastırmada ilk etapta güçlük çekse de 21 Mart 1991'den itibaren helikopter desteği ile Kürt isyancıların direnişini kırmıştır. Savaş sonunda ABD, Irak'ın parçalanmasının daha çok İran'a fayda sağlayacağını düşünerek Saddam Hüseyin'in yönetimde kalması için Kürtleri yarı yolda bırakmış ve ayaklanmayı desteklememiştir (Yılmaz, 2011: 139). Neticede Nisan 1991 başında Irak askerlerinden kaçan bir buçuk milyon Iraklı Kürt, İran ve Türkiye sınırına dayanmıştır. Türkiye sayıları beş yüz bini bulan Kürt sığınmacıların sınırdan içeriye alınmaması yönünde karar almıştır. Çünkü Türkiye, 1988'de buna benzer bir deneyim yaşamış ekonomik olarak bu durumun maliyetine de katlanmasına rağmen Batılı ülkeler yardımında bulunmak bir yana bir de Türkiye'yi eleştirmişlerdir. Ayrıca o dönemde PKK terör örgütünün faaliyetlerinin artışı bu kamplara bağlandığı için hükümet zor durumda kalmıştır. Ancak Türkiye, sınırdaki yoğun baskı ve Batı kamuoyundan gelen tepkilerin artması üzerine Iraklı Kürtleri sınırdan içeriye kamplara almıştır. Böylece Türkiye, dış politikada bir kez daha mülteci sorunu ile karşılaşmış ve Irak'taki Kürt sorununun kendi sınırlarına taşmasına engel olamamıştır (Oran ve diğerleri, 2008b: 260).

Kriz devam ederken Turgut Özal, Kürtlere daha kolay yardım sağlanabilmesi için buldukları alanlardan sınırın Irak tarafındaki düzlük bölgeye indirilmesi için bölgede bir tampon bölge oluşturulması fikrini Bush'a iletmıştır. Bunun ardında BM Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991'de tarihi 688 sayılı kararı almıştır. Bu karar ile üye ülkeler ve insani yardım kuruluşları Kürtlere yardım etmeye çağırılmıştır. Neticede 10 Nisan 1991'de Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyine uçuş yasağı getirilmiş ve askeri faaliyetler yasaklanmıştır (Oran ve diğerleri, 2008b: 260-261).

Bu gelişmelerin ardından Huzur Harekatı adı verilen operasyon, ABD, İngiliz, Fransız askeri birliklerinin Zaho civarında güvenli bölge oluşturma faaliyetleri ile başlamıştır. Bu devletlerin askerlerinden oluşan birlikler Silopi'de, hava gücü ise İncirlik'te konuşlanmıştır. Çekiç Güç'te toplamda 1.862 kişi görev yapıyor ve 44'ü ABD, 4 tanesi ise Türkiye'den olmak üzere 77 uçak ve helikopter yer alıyordu. Türkiye'ye ekonomik ve siyasi açıdan büyük yük getiren Kürtler hızla Kuzey Irak'a dönmeye başlamıştır. Bu ilk operasyon 12 Temmuz 1991'de sona ermiş ve ardından 2. Huzur Operasyonu ya da kamuoyunda bilinen ismi ile Çekiç Güç'ün görev aldığı ikinci aşama başlamıştır. Türkiye, 12 Temmuz 1991'de Bakanlar Kurulu kararı ile içinde TSK'nın da bulunduğu gücün Türkiye'de konuşlanmasına izin vermiştir. Böylece Türkiye, İncirlik ve Batman'daki NATO tesislerini NATO dışı amaçlarla yani alan dışında kullanılmasına izin vermiştir (Oran ve diğerleri, 2008b: 261). Eylül 1991'de kara gücü Türkiye'nin isteği üzerine çekilince, Çekiç Güç İncirlik ve Pirinçlik'te konuşlanan 77 uçak ve helikopterden oluşan bir kuvvete dönüşmüştür. Bu aşamadan sonra Çekiç Güç özellikle dış politikada çok tartışmalı bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin kendi eliyle Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması sürecini başlattığı yönünde eleştiriler, hem muhalefet partileri hem de kamuoyu tarafından sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Aslında dış politikada Türkiye'nin Irak'la ilişkilerini etkilemesi gereken bu mesele, 1990'larda uluslararası alandaki gelişmelerin de etkisi ve ABD'nin Orta Doğu politikası nedeniyle Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir yere sahip olmuştur (Oran ve diğerleri, 2008b: 261). Bu dönemde dış politikada Türkiye'nin en çok çekindiği konuların başında gelen Kuzey Irak'ta bir Kürt siyasal oluşumu, Türkiye'nin davet ettiği Çekiç Güç'ün güvenlik şemsiyesi ile birlikte embriyon olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en önemli aşaması, 1992 yılının Mayıs ayında Kuzey Irak'ta seçimlerin yapılarak parlamentonun kurulması sonucunda oluşmuştur (Oran ve diğerleri, 2008b: 263). Ardından Kuzey Iraklı Kürtlerin, 1992 yılının Temmuz ayında hükümet kurması, Eylül ayında istihbarat (asayiş) ve polis örgütü oluşturması, Ekim ayında da ordu kurma yolundaki faaliyetlerine hız vermesi yine aynı ay içinde Erbil'de federe Kürt devletinin kurulduğunu ilan etmesi Türkiye'yi dış politikada daha etkin önlemler almaya yöneltmiştir (Yılmaz, 2011: 143-144).

Özetle, Türkiye'nin Körfez Savaşı ve sonrasında uyguladığı dış politika güvenlik, ekonomik ve siyasi açıdan önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Türkiye Körfez Savaşı'nda uyguladığı dış politika nedeniyle ekonomik anlamda kayıplar yaşamıştır. Irak'a karşı uygulanan ambargo neticesinde Türkiye, Irak'la yapmış olduğu ticareti tamamen durdurmuştur. Bu durum Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerindeki önemli bir kapısının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Petrol boru hatlarının kapatılması ile birlikte Türkiye'nin, hem bu hatlardan elde ettiği gelir yok olmuş hem de önemli bir petrol kaynağından mahrum kalmıştır (Sönmezoglu ve diğerleri, 2004: 306). Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda uyguladığı dış politika neticesinde siyasi açıdan ise Kuzey Irak sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durum Türkiye'nin güvenliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye, bir yandan Irak'ın gücünün zayıflaması ile

birlikte avantaj kazanırken diğer yandan da Kuzey Irak bölgesinde otorite ve güç boşluğundan faydalanan PKK terörünün daha da artması ile dezavantajlı bir konumu gelmiştir. Körfez Savaşı'ndan sonra başlayan genelde Irak, özelde Kuzey Irak sorunu, Türkiye'nin güneydoğu sınırlarını bir güvenlik bunalımına sürüklemiştir. Böylece Kuzey Irak sorunu Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır (Sönmezoğlu ve diğerleri, 2004: 307). Türkiye, güvenlik açısından 1990'lı yılları terör örgütü PKK ile mücadeleye ayırmak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu dönemde TSK sınır ötesine birçok askeri operasyon düzenlemiştir. Böylece Türkiye, Körfez Savaşı sonrasında dış politikada bölge ülkeleri ile bazen sorun yaşasa da Kuzey Irak konusunda ortak hareket etme kararı almıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin Orta Doğu bölgesine yönelik olarak izlemiş olduğu dış politika, belirli dönemlerde farklılıklar gösterse de I. Körfez Savaşı'na kadar üç temel etken üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; bölgede Arapların iç işlerine müdahil olmamak, statükonun korunması ve denge politikasıdır. Bu çerçevede dış politika yapıcıları, izlemiş oldukları bu politika sayesinde Orta Doğu'da yaşanan krizlerden Türkiye'nin etkilenmesine engel olmuşlardır. Ayrıca izlenen bu politika, iktidara gelen tüm partiler tarafından titizlikle uygulanmıştır. Ancak Körfez Krizi'nin patlak vermesinin ardından Orta Doğu'ya yönelik izlenen dış politikada farklılıklar yaşanmıştır. Türkiye krizin başından itibaren BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu tüm kararlara harfiyen uymuştur. Bunun ötesinde bölgede aktör konumuna gelmek istemiştir. Körfez Krizi'nin Körfez Savaşı'na dönüşmesi ile birlikte Türkiye, savaşta aktif olarak yer almamasına rağmen savaş sonunda meydana gelen krizlerden ciddi biçimde etkilenmiştir. Bu krizler Türkiye açısından siyasi, askeri ve ekonomik olarak olumsuz bazı sonuçlar doğurmuştur. Siyasi açıdan, Irak'ın kuzeyinin yani 36. paralelin uçuşa yasak bölge ilan edilmesinin ardından Kuzey Irak'ta embriyon bir Kürt devletinin oluşumu durumu Türkiye'yi endişelendirmiştir. Ayrıca savaşın bitimi ile bölgede mülteci krizi ortaya çıkmıştır. Askeri açıdan duruma bakıldığında ise Irak'ın kuzeyinde otorite boşluğundan yararlanan PKK terör örgütü bölgeye yerleşmiştir. Böylece Türkiye, 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'a askeri operasyonlar düzenlemiştir. 1990'lı yıllar Türkiye'nin bölgede terörle mücadele ettiği yıllar olarak tarihe not edilmiştir. Bu kapsamda bölgeye yönelik olarak güvenlik politikaları daha da artırılmıştır.

Ekonomik açıdan ise Türkiye, krizin hemen başında Irak'a yönelik olarak uygulanan ekonomik ambargoya tam destek vermiştir. Bu kapsamda Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı kapatılmış Irak'la olan müteahhitlik ve ikili ticari anlaşmalara son verilmiştir. Savaşın sona ermesinin ardında da Irak'la olan ekonomik ilişkilerde bir düzelleme yaşanmamıştır. Böylece Türkiye orta ve uzun vade de Irak'la olan ekonomik ilişkilerin durmasından ötürü ciddi kayıplar yaşamıştır.

Sonuç olarak Türkiye, hem dış politikadaki geleneksel tutumunu değiştirmiş hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede yaşanan ilk ciddi krizle karşı karşıya kalmıştır. Türk dış politikası yapıcıları, bölgenin yeniden dizayn edilmesi sürecinde aktif olarak yer almak isteseler de Kuzey Irak'taki kaos ortamının Türkiye'ye sıçramasına engel olunamamıştır.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, F., (2005), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Cilt 1-2, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- BODUR, H., (2013), Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Cevizoğlu, M. H., (1991), Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi, Form Yayınları, İstanbul.
- Efegil, E., (2002), Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Hook, S. W., Spanier, J., (2014), Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, Zihinlioğlu, Tanırlı, Özge, (Çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Hürriyet Gazetesi, "Irak, yerle bir ediliyor", (17 Ocak, 1991).
- Kayra, C., (2013), Savaş Türkiye Varlık Vergisi, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Küçükvatan, M., (2011), "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2011/Güz, Sayı: 23 İzmir, ss. 73-91
- Oran, B., (2008a), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B., (2008b), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2, (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sander, O., (2009), Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sander, O., (2013), Türkiye'nin Dış Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Savaş, ABD, Irak ve Kuveyt'i gece yarısı vurdu. Cumhuriyet. (17 Ocak, 1991).
- Silleli, T., (2005), Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F., (2004), Türk Dış Politikasının Analizi, (Der.), Der Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F., (2006), İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, Der Yayınları, İstanbul.
- Topal, C., (2009), "Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 2, Edirne, ss. 1-16
- Türkiye'den uçak kalkmadı. Tercüman. (17 Ocak, 1991).
- Türkman, S., (2007), ABD, Orta Doğu ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yılmaz, S., (2011), Irak Dosyası, Kum Saati Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Küçük, A., (2011), "I. Körfez Savaşı (1991)", TUIÇ Akademi, [http://www.tuicakademi.org/ikorfez-savasi1991/\(31.01.2011\).html](http://www.tuicakademi.org/ikorfez-savasi1991/(31.01.2011).html), (23.09.2017).